

Ett inkluderande landskap?

- Etniska relationer och erfarenheter på odlingslotter

Jens Bengtsson

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) Alnarp
Landskapsarkitektprogrammet
2011-05-20

SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur

Författare: Jens Bengtsson

Titel (sve): Ett inkluderande landskap? - Etniska relationer och erfarenheter på odlingslotter

Titel (eng): An inclusive landscape? - Ethnic relations och experiences in allotments

Nyckelord: odlingslott, etnicitet, kulturanalys, Malmö, framträdelserum, materialitet, inkluderande landskap, fenomenologi

Handledare (SLU): Arne Nordius, Område Landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Examinator (SLU): Gunilla Lindholm, Område Landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsplanering

Kurskod: EX0650

Omfattning (hp): 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2011

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Framsidas bild:

Odlingslottsområde utanför Malmö. (Foto: Jens Bengtsson, 2011-05-06)

Innehållsförteckning

Sammandrag

Abstract

Inledning sid. 6

    Mål och syfte 7

    Material och metod 8

    Teoretiska utgångspunkter 9

    Tidigare forskning 11

    Disposition 11

Etnicitet - finns det och bör vi tala om det? 12

    Essentialism kontra konstruktivism 12

Makt i landskapet 14

    Ett teoretiskt jämlikt landskap? 14

    Planering med kulturella förtecken 16

    Makten i planeringsrummet 16

Etniska landskap? 18

    Olika perspektiv och användning av landskapet 18

    Symboliska och inkluderande landskap 19

    Kulturanalytiskt perspektiv 20

Stadens odlingslandskap 21

    Odling i stadens mellanrum 21

    "Svenska, turkiska och kinesiska odlingar" 22

    Odlingslotten som framträdelserum 23

    Gemenskap och gränser 24

    Bland potatis och thaibasilika 26

    Stulna jordgubbar 27

Avslutande diskussion 29

Källor och litteraturförteckning 31

    Otryckta källor 31

    Elektroniska källor 31

    Tryckta källor 31

Bilaga 1

    Loggbok över besök på odlingslott

Sammandrag

Målet med den här uppsatsen är att diskutera och problematisera på vilket sätt våra kulturella och etniska erfarenheter påverkar upplevelsen av att vara i olika landskap. Genom att undersöka hur olika kulturella erfarenheter kommer till uttryck och hur man kan förstå samspelet mellan dessa erfarenheter vill jag fördjupa diskussionen om kulturens betydelse i landskapet.

Uppsatsen syftar till att undersöka dessa frågeställningar utifrån ett specifikt landskap, odlingslotten, men exempel från andra typer av landskap kommer även att analyseras.

I uppsatsens första del visar jag på hur landskapet rymmer olika maktordningar och hur dessa kan relateras till etniska och religiösa erfarenheter.

I nästa kapitel undersöks i vilken mån vi kan prata om olika "etniska landskap", dvs hur användningen och synen på landskapet skiljer sig åt mellan olika etniska grupper. I samband med detta presenteras två olika typer av landskap som kan svara mot olika etniska erfarenheter, symboliska och inkluderande landskap.

I det sista kapitlet undersöker jag odlingslotten som en form av inkluderande landskap utifrån ett kulturanalytiskt perspektiv. Fokus ligger på hur olika etniska erfarenheter kommer till uttryck och hur dessa interagerar med varandra. Med hjälp av Hannah Arendts teori om *framträdelserum* visar jag på hur dessa olika erfarenheter, uttryckta i materialitet, handlingar och tal ingår i en pågående förhandling om hur landskapet och dess etniska relationer och erfarenheter ska förstås.

Nyckelord: odlingslott, etnicitet, kulturanalys, Malmö, framträdelserum, materialitet, inkluderande landskap, fenomenologi

Abstract

The aim for this essay is to address questions concerning ethnic and cultural experiences and in what way it affects our experience of being in different landscapes. By studying how ethnic experiences are expressed in the landscape and the ongoing process of interaction between them, this essay sets out to discuss the significance of cultural aspects in the landscape. The perspective of this essay is that both landscape and ethnicity can be viewed as something constructed which is shaped and maintained by ongoing interactions in the landscape.

While examples are taken from different parts of the western world, the main focus is to study how these experiences take place and are being negotiated in a particular landscape, an allotment area outside Malmö, Sweden.

In the first part it is shown how the landscape can be read as a landscape of power relations and how these relations are related to ethnic experiences.

In the next chapter the discussion concerns whether we can talk about different "ethnic landscapes". Research suggests that the use and perception of the landscape differs among ethnic groups. In relation to this, two different viewpoints on how to handle this diversity of experiences are presented, symbolic and inclusive landscape.

In the last chapter the allotment area is studied by using cultural analysis. It is suggested that the allotment area can be considered as an inclusive landscape which contains expressions and experiences from many different ethnic groups. Beginning with Hannah Arendt's theory about *space of appearance* this essay will show how different experiences, expressed in materiality, actions and narratives are part of an ongoing negotiation of constructing the landscape and ethnic relations within it.

Keywords: allotment, ethnicity, cultural analysis, Malmö, space of appearance, materiality, inclusive landscape, phenomenology

Inledning

Söndagsmorgon. Redan långt ute på vägen möts jag av stekoset. När jag svänger in på infarten till området ser jag en man som skär loss kött från en bit lamm. Jag tror åtminstone att det är lamm. Runt omkring honom vimlar det av barn som leker och sparkar fotboll, en kvinna i slöja pustar ut på en vit plaststol. Några män är i färd med att så squash. Små godislådor får tjäna som provisoriska växthus. Lite längre bort står en man med uppvikt lantmännen keps, han har precis grävt upp årets potatisfårar. Han tycks alltid odla potatis, bara potatis på hela lotten, förutom lök då och morötter någon gång ibland. När jag kommer fram till min egen lott hälsar jag som vanligt på min granne Omar "Hej kompis" säger han. Han är fikonodlare från Irak. Hans odlingslott är täckt av övermogna pink lady äpplen som han använder som gröngödsling. Omar kommer alltid hit med moped, iklädd kavaj som han hänger på en krok på staketet.
(Fältanteckningar, deltagande observation 2011-05-01)

Scenen är hämtad från ett odlingslottsområde utanför Malmö. Ett område där jag själv är medlem och odlar sen flera år tillbaka. Under årens lopp har jag ofta slagits av den mångfald av erfarenheter och kulturella uttryck som samexisterar i detta landskap. Vardagslivet på odlingslotten pågick naturligtvis inte alltid utan konflikter, men på det stora hela representerade platsen ett landskap där människors olikheter fick plats och utrymme, ett landskap där man olikheten till trots kunde känna tillhörighet och gemenskap.

I den här uppsatsen kommer jag undersöka odlingslotten som ett landskap för möten och utbyten mellan människor med skiftande bakgrund och erfär-

Odlingslott på ett område utanför Malmö
(Foto: Jens Bengtsson 2011-05-06))

enheter. Under arbetets gång har det blivit alltmer tydligt hur föreställningar om odlingslotten som ett landskap där möten mellan olika etniska grupper kan äga rum hänger samman med större frågeställningar inom landskapsplanering. Frågeställningar om vilken betydelse den etniska tillhörigheten får för planeringen av det framtida samhället? I vilken mån påverkar dessa erfarenheter utnyttjandet och tillgängligheten av landskapet? Efter en tids inläsning märkte jag att även dessa frågor bottnade i andra frågor av mer filosofisk karaktär: Vem tillhör och är en del av landskapet? De som bor där? De som är äger mark? Eller räcker det kanske bara med att besöka landskapet för att vara en del av det? Såväl historiskt som i nutid har landskapet alltid påverkats av olika kulturer, allt ifrån bondens odlingar till mer avlägsen kulturpåverkan i form av utsläpp från fabriker. Man kan säga att landskapet alltid har speglat olika kulturuttryck hos människan, kulturuttryck som ibland fått en oerhörd genomslagskraft. Betydelsen av ”kulturinvandringen” av det bofasta jordbruket för ca 6000 år sedan är idag svåra att överblicka, dagens landskap bär vittnesbörd av denna invandring i form av åkrar och betesmarker. (NE (2011), uppslagsord: trattbägarkulturen [online])

Frågan är hur landskapet speglar olika kulturuttryck idag? Sverige kan karaktäriseras som ett multikulturellt land där en mängd olika erfarenheter, uttryck och bakgrunder finns blandade. Drygt 14% av Sveriges medborgare är idag födda utomlands. (SCB (2011) [online]) Det mångkulturella samhället aktualiserar många olika erfarenheter men samtidigt frågan hur vi ska möta dessa utmaningar i planeringen av det framtida samhället.

Mål och syfte

Det övergripande syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur olika kulturella och etniska relationer och erfarenheter påverkar upplevelsen av att vara i landskapet. Arbetet kommer först och främst att fokusera på hur dessa erfarenheter kommer till uttryck och interagerar i odlingslotten. I syfte att bredda och fördjupa diskussionen kommer även exempel från andra landskap att användas för att besvara mina frågeställningar:

Hur påverkar etniska och kulturella erfarenheter användningen och synen på olika typer av landskap?

På vilket sätt kommer etniska och kulturella erfarenheter till uttryck i ett odlingslottsområde?

Hur kan man förstå samspelet av de olika erfarenheterna som samexisterar i ett odlingslottsområde?

Målet med uppsatsen är att skapa en diskussion om kulturella processer i landskapet och hur denna kunskap kan användas i utformandet av framtida landskap.

Material och metod

Hur når man kunskap om olika gruppers kulturella erfarenheter av att vara i ett visst landskap? Hur kan man undersöka hur dessa kommer till uttryck i landskapet? Med den begränsade tid som jag haft till förfogande faller det sig naturligt att materialet till denna uppsats huvudsakligen inhämtats genom litteraturstudier. Utgångspunkten för uppsatsen har varit en essä om etnicitet i planeringen jag skrev under våren i årskurs två på landskapsarkitekturprogrammet. Härifrån hämtade jag ett antal nyckelförfattare som i sin tur kunde leda mig vidare till andra relevanta artiklar. Under de första veckorna mailade jag även Anita Larsson och Carina Listerborn, två svenska forskare med beröringspunkter till mitt eget fält. Kontakten med dem gav mig mer eller mindre fullständiga litteraturförteckningar som jag ögnade igenom och valde ut de som tycktes passa min frågeställning. Till största delen består litteraturen av vetenskapliga artiklar som jag hämtat från olika databaser bl.a. web of science och libhub.

Utöver litteraturstudierna har jag även inhämtat material i fält på ett odlingslottsområde utanför Malmö. Eftersom jag själv har en odlingslott på samma område grundar sig detta material delvis på iakttagelser, observationer som jag gjort under längre tid, långt innan idén om uppsatsen föddes. I samband med att jag bestämde mig för att fokusera på odlingslotten gjordes ett antal deltagande observationer under vardag, kväll och helg. Sammanlagt har jag besökt odlingslottsområdet vid tre tillfällen med syftet att genomföra deltagande observationer.

Deltagande observation är en kvalitativ metod som ger en viss typ av källmaterial, genom att koncentrera sig på en plats och tematik skapas ett djup i materialet. Valet av en kvalitativ metod framför en kvantitativ innebär samtidigt att bredden och representativiteten i materialet blir lidande. Det begränsade antalet observationer gör att jag inte kan uttala sig om odlingslotten i allmänhet utan bara om etniska erfarenheter på ett av dessa odlingsområden. Å andra sidan har den kvalitativa metoden fördelar genom att man uppnår en större förståelse, det ges en möjlighet att "kliva in" i olika perspektiv vilket är desto svårare med en kvantitativ metod. Materialmängden skulle helt enkelt bli för omfattande. (Öhlander 1999:20f)

Metoden deltagande observation grundar sig i att även "tystnaden talar" (Öhlander 1999 s. 76). Våra erfarenheter eller åsikter låter sig inte alltid verbaliseras i intervjuer utan visar sig i vad vi faktiskt gör. En del av materialet kommer emellertid från kortare samtal med andra odlare på kolonilotten, samtal där jag haft rollen som odlare snarare än som utforskare av olika erfarenheter och hur dessa kommer till uttryck på odlingslottsområdet. Det finns all anledning att stanna upp och fundera över hur detta material inhämtats och hur det faktiskt skapas i samtalet mellan två personer. För vems erfarenheter av det sociala samspelet på odlingslotten är det jag gör mig till talesperson för? Materialet är ett resultat av en dialog mellan informant och forskare men i den färdiga texten gör sig forskaren ofta till talesperson för informanterns erfarenheter som om de vore en och samma berättelse. (Ehn & Klein 1999 s.36-39) I det sammanhanget är det viktigt att reflektera över hur materialet faktiskt skapas.

Genom att beskriva fältarbetets sociala sammanhang lämnas dörren öppen, för såväl framtida läsare som för en själv som författare, att reflektera över hur kunskapen producerats (Öhlander 1999:12-14).

Att vara i fält och observera innebär alltid att man som forskare deltar. Man kan delta på ett aktivt sätt genom att vara en del av ett socialt samspel där deltagarna är medvetna om att man närvarar i rollen som forskare. Eller man kan vara mer eller mindre ”osynlig” observatör som håller sig utanför det sociala vardagslivet. För mitt eget fältarbete blev det snart tydligt att jag växlade mellan observationer av hur olika människor manifesterade kulturella erfarenheter och att interagera med de andra odlarna på området i form av samtal och diskussioner. Fältarbetet är problematiskt såtillvida att det utförts under flera års tid och att jag först och främst observerat i egenskap av privatperson och inte i syfte att analysera odlingslotten som landskap. Framförallt finns det en etisk problematik i att jag inte presenterat mig som ”forskare” för de andra odlarna på området vilket hör samman med många observationer hämtats in innan idén om uppsatsen fanns (se Pripp 1999). Man kan fråga sig om det verkligen är etiskt försvarbart att skriva en vetenskaplig uppsats utifrån vardagliga samtal där informanten inte är medveten om vad samtalet senare kommer att användas till. Jag är själv inte helt övertygad. Men genom att fingera namn på de personer jag talat med samt namnet på odlingslottsområdet anser jag att intresset väger tyngre än de etiska betänkligheter som finns. Möjligheten finns också att jag i efterhand informerar om vad mina observationer har använts till.

Teoretiska utgångspunkter

Teoretiskt utgår denna uppsats från att såväl landskapet och begrepp som etnicitet är något vi gör varje dag. Genom våra dagliga handlingar, sätt att tala och tänka om dessa begrepp och fenomen skapas och återskapas ett visst landskap eller etnisk grupp. Detta perspektiv vilar på en socialkonstruktivistisk grund. Den socialkonstruktivistiska teoribildningen hävdar att våra kunskaper och världsbilder inte är faktiska spegelbilder av verkligheten utan att våra kunskaper, begrepp och kategorier formar och bestämmer vår syn på verkligheten. Ett sådant synsätt framhåller det dynamiska och föränderliga i verkligheten. Sociala relationer upprätthålls och bevaras eftersom vi identifierat dem och kommit överens om att de har betydelse, inte för att de är på förhand givna.

Mot bakgrund av den socialkonstruktivistiska tesen att verkligheten är en spegling av vår kunskap kan man hävda att vårt vetande utövar makt över vad som är möjliga handlingar eller vad som är möjligt att tänka. Ofta brukar man benämna detta som en diskurs, dvs ett bestämt sätt att tala och förstå verkligheten som får konsekvenser för vad vi gör eller upplever att vi kan göra. (Winther Jørgensen & Phillips 2000 s.7-10) I min uppsats har begreppet diskurs haft betydelse för hur olika typer av föreställningar och symboler skapar ett ramverk för människors upplevelser och erfarenheter av olika landskap. Kort sagt, hur denna förståelse utövar makt över människor som befinner sig i landskapet.

Förekomsten av olika diskurser kan lätt ge den något missvisande bilden

av att erfarenheter av att vara i landskapet skulle vara förutbestämda av den diskurs som omger landskapet. Med andra ord, att vissa handlingar inte skulle vara möjliga eftersom de inte ingår i föreställningen om vad man kan göra i det landskapet. I verkligheten är det svårt att föreställa sig att det existerar en sådan stark diskurs. De olika subjekten som brukar landskapet är utrustade med visst handlingsutrymme och kan genom sina handlingar utmana etablerade föreställningar och diskurser som råder på platsen. (Latour 1998, Arendt 1988) Landskapet skapas å ena sidan vid ritbordet, genom arkitektens intentioner och syften med platsen men framförallt genom de sociala interaktioner mellan människorna och materialiteten på platsen.

Dessa interaktioner måste även de förstås som en del i ett pågående konstruerande av landskapet. Frågan är bara hur man kan undersöka detta kontinuerliga skapande av olika landskap? Ett sätt är att vända sig till den fenomenologiska traditionen. Fenomenologin är en bred kunskapsteori som förgrenar sig i en mängd riktningar. Gemensamt för det fenomenologiska perspektivet är emellertid att man sätter upplevelsen och medvetandet i centrum. Fokus ligger på hur vi upplever tingen snarare än vad de representerar eller är i sig själva. Den enda kunskapsvägen går genom vad subjektet erfar, hur objekten uppenbarar sig utanför subjektet kan vi aldrig vinna någon kunskap om (Listerborn 2007 s.53).

Det fenomenologiska perspektivet innebär att kunskapen är situationsbunden. Föreställningar "händer", tar plats i landskapet genom att människor använder platsen och gör något med den. Om man vill förstå hur föreställningar och erfarenheter av olika landskap kommer till och reproduceras måste vi enligt fenomenologin vara på plats och utgå från aktörernas egna perspektiv. (Frykman & Gilje 2003 s. 7-49) Med inspiration från fenomenologin vill jag undersöka hur olika erfarenheter och föreställningar om landskapet skapas och reproduceras i ett odlingslottsområde.

Begreppet landskap kommer att vara centralt för uppsatsen. Landskapsbegreppet kan i det här sammanhanget definieras som ett geografiskt område med viss biologisk, geologisk och kulturell karaktär. (NE (2011), uppslagsord: landskap [online]) Landskapet finns i både urbana som rurala miljöer, det kan sträcka sig över stora vidder eller begränsas av stadens funktionella indelning. Odlingslotten skulle med andra ord kunna betraktas som ett landskap. För min egen förståelse av begreppet har ett dynamiskt perspektiv på landskapet varit givande. Landskapet kan enligt ett sådant perspektiv förstås som en komplex väv av olika naturliga förutsättningar och sociala relationer som kontinuerligt förändras och omskapas över tiden. (Saltzman 2001 s. 18)

Tidigare forskning

Utifrån ett svenskt perspektiv är det relativt sparsmakat med litteratur som behandlar etnicitet och landskapsplanering. Irene Molina (1997), Roger Andersson (2007) har diskuterat frågan om etnicitet och planering i relation till bostadssegregation men inte direkt hur erfarenheter från olika etniska grupper kan problematiseras i planeringen.

Anita Larsson och Anne Jalakas (2008) har skrivit om genusperspektivet i planeringens praxis. För mitt eget arbete har deras bok *Jämställdhet – nästa* varit en viktig inspirationskälla för hur jag skulle kunna utveckla diskussionen till att inte bara handla om kön utan även etnicitet som en viktig erfarenhet inom landskapsplanering.

Clare Rishbeth (2001) har som tidigare nämnts varit en nyckelförfattare som i olika artiklar sammanfattat forskning kring olika etniska erfarenheter i utnyttjandet av landskapet. I min uppsats har även Rishbeths uppdelning i symboliska respektive inkluderande landskap varit en viktig analytisk inspirationskälla. Leonie Sandercock (2000) har i ett antal artiklar och böcker kritiskt analyserat hur planeringssystemet i västvärlden betraktats som neutralt vilket gjort att vissa erfarenheter och perspektiv som inte passar in i detta system negligerats. Sandercock har även argumenterat för att det krävs ett mer tvärvetenskapligt angreppssätt, som involverar kulturella och psykologiska fält, inom planeringen för att vi ska kunna hantera dessa etniska och kulturella olikheter. I anslutning till fältarbetet har etnologen Karin Beckers och Barbro Kleins (2003) studier av odlingslotter utanför Stockholm varit en inspirationskälla, varifrån jag även hämtat en del exempel och material ifrån.

Disposition

Uppsatsen är indelad i fyra kapitel. I det första kapitlet *Etnicitet – finns det och bör vi tala om det?* problematiseras begreppet etnicitet och hur jag avser att använda detta begrepp.

I kapitlet *Makt i landskapet* diskuteras hur makten i landskapet utövas och hur detta relaterar till olika etniska erfarenheter.

I nästa kapitel *Etniska landskap?* undersöks i vilken mån synen och bruket av landskapet skiljer sig åt mellan olika etniciteter. Här presenteras även två analytiska begrepp, symboliska respektive inkluderande landskap.

I det sista kapitlet *Stadens odlingslandskap* behandlas odlingslotten ur ett kulturanalytiskt perspektiv och på vilket sätt detta landskap kan betraktas som inkluderande.

Etnicitet – finns det och bör vi tala om det?

Etnicitet och vilka erfarenheter och uttryck som kan kopplas till denna tillhörighet är av central betydelse för den här uppsatsen. Innan vi närmar oss vad dessa erfarenheter i landskapet kan bestå i måste vi problematisera etnicitetsbegreppet och sätta in det i ett sammanhang.

Det finns inte helt oväntat en uppsjö av uppfattningar om vad som utgör en etnisk grupp. Gemenskap i form av språk, ursprung, myter och framförallt religion har enligt de flesta forskare stor betydelse för särskiljandet av olika etniciteter. Hur verkliga dessa skillnader mellan grupperna är, är man å andra sidan mer oense om. En del forskare hävdar att de biologiska/genetiska arvet ligger som grund för etniska grupperingar medan andra påstår att etnicitet bara kan kopplas samman med en föreställningen om en gemenskap. Något förenklat kan man säga att det finns två diametralt motsatta synsätt i fråga om etnicitet, *essentialism* och *konstruktivism*. (Johansson 1999)

Essentialism kontra konstruktivism

Essentialismen menar att man kan förklara skillnader mellan olika grupper med hjälp av det ”biologiska perspektivet”. Detta innebär att objektiva företeelser som språk, ursprung, religion eller t.o.m genetik kan användas för att skilja olika grupper åt. Etnicitet är med ett essentialistiskt synsätt något statiskt som inte förändrar sig över tid och rum. Det konstruktivistiska perspektivet pekar på att etnicitet är en mänsklig artefakt som upprätthålls och reproduceras så länge som de olika kategorierna fylls med ett meningsfullt innehåll. Konstruktivismen betonar det skapade och det skapande över begreppet vilket innebär att etnicitet är föränderligt. (Johansson 1999)

Utifrån ett konstruktivistiskt synsätt kan man fråga sig om vi överhuvudtaget bör prata om etnicitet eftersom man därigenom faktiskt skapar skillnader som inte finns. Kategoriseringar i form av svenskar och invandrare blir enligt detta synsätt betydelsefulla i den mån vi talar och tänker med dessa begrepp. Forskare har även pekat på det problematiska i att dessa kategorier tenderar att generalisera och dölja den komplexitet som finns bakom begreppen. Kategorierna blir lätt dikotoma begreppspår där det ena motsatsparet värderas högre än det andra och tjänar till att cementera ojämlikhet i samhället. (de los Reyes m.fl.2003 s.22-23)

Samtidigt hävdar andra forskare att kategoriseringar är oundgängliga delar för att nå kunskap om världen. Inte minst pekar dessa forskare på hur det i samhället idag finns ojämlikhet och behovet av att identifiera grupper med mindre resurser i syfte att fördela samhällets resurser. (SOU 2004:48 s. 8) Utifrån frågeställningen i den här uppsatsen kan kategoriseringar vara nödvändiga analysverktyg för att förstå om och hur de olika etniska erfarenheterna åsidosätts.

Det kan te sig självklart att bakom begrepp som invandrare eller svensk finns en mångfald av uppfattningar och övertygelser, politiska, religiösa, som måste sättas in i ett sammanhang och förstås med alla dess variationer. Etnicitet är inte den enda maktordning i samhället som formar våra erfarenheter. När även kön, klass och funktionsförmåga räknas in brukar man tala om intersektionalitet. Med intersektionalitet menas den: ”simultana verkan av skilda och interagerande strukturer av förtryck, vare sig det handlar om kön, klass eller etnicitet.” (de los Reyes & Mulinari 2005 s. 8). Man kan se det som att olika maktordningar flätas in i varandra och skapar ett tillsynes oändligt antal positioneringar. Hur skiljer sig erfarenheten åt mellan att vara iransk kvinna med arbetarbakgrund från att vara iransk man med medelklassbakgrund? I det här sammanhanget hade det varit intressant att undersöka olika erfarenhetsvärldar i landskapet utifrån ett intersektionellt perspektiv men mot bakgrund av det material och den begränsade tid som finns till förfogande har jag valt att begränsa min uppsats till etniska erfarenheter.

När jag använder begreppet etnicitet i uppsatsen är det framförallt ur ett konstruktivistiskt perspektiv, dvs att etniska skillnader och erfarenheter är något som görs och skapas kontinuerligt i sociala relationer. En viss kategorisering är dock nödvändig när vi ska undersöka etniska erfarenheter på den här analytiska nivån. Kategorierna vi analyserar får dock aldrig stelna till schabloner eller stereotyper. Med ett konstruktivistiskt perspektiv kan vi undersöka dessa kategorier och hur den etniska tillhörigheten kontinuerligt omförhandlas i vardagslivet och i landskapet.

Makt i landskapet

När man planerar och designar landskapet utövar man alltid makt. Makten kan komma till uttryck i fördelningen av samhällets resurser i landskapet. Var rekreationsparker ska anläggas eller hur en ny motorled ska dras genom landskapet. Arkitekturen och stadsplaneringens utformning vittnar om samhällets prioriteringar och berättar om för vem eller vilka detta skapats. Planeringens maktutövande får betydelse för vad vi kan göra på platsen men även vad vi upplever att vi kan göra. Man kan säga att landskapet är laddat med värderingar, rumsligheter är skapade av människan för vissa syften. Värderingarna kan vara mer eller mindre uttryckliga, fysiska och konkreta eller mentala och kulturella. (Listerborn 2007)

Många forskare har visat på hur det urbana landskapet konstruerats utifrån en manlig norm där kvinnors rörelse i det offentliga rummet alltid kringgärdats av kontroll och begränsningar (Friberg m.fl. 2005). Sexualitet har exempelvis varit ett återkommande tema för mäns kontroll av kvinnor i det offentliga rummet. Något vi än idag kan se tecken på när kvinnor beskylls för att ha provocerat fram sexuellt våld genom sitt sätt att klä sig. (Larsson & Jalakas 2008 s. 16)

Geografen David Sibley (1995) menar att människans landskap kan förstås som ett exkluderande landskap. Han menar på att makten i landskapet historiskt kommit till uttryck genom att de ”svagare” grupperna i samhället hänvisats till områden som ansetts mindre attraktiva. Bostadssegregationen är ett exempel på hur en sådan exkludering utifrån föreställningar om klass och etnicitet utövas.

Ett teoretiskt jämlikt landskap?

I den nya Plan och bygglagen (SFS 2010:900 [online]) som trädde i kraft 2 maj 2011 ställs krav på att samhällsplaneringen ska:

”främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer.”.

Begreppet jämlikhet utgör ett nyckelbegrepp i sammanhanget. Jämlikhet innebär att planeringen ska syfta till att tillgodogöra alla lika möjligheter i samhället, oavsett bakgrund och/eller behov. Jämlikhet är ett vidare begrepp än jämställdhet. Medan jämställdhet traditionellt förknippats med män och kvinnors lika möjligheter i samhället innebär jämlikhet att alla människor och grupper ska ha samma möjligheter, oavsett etnisk tillhörighet, klass, kön, ålder eller sexualitet. (Larsson & Jalakas 2008 s 34) Jämställdhetsfrågorna har åtminstone i teorin funnits med i planeringsrummet sen 1980-talet men när den nya plan och bygglagen skulle tas fram fanns en ambition om att vidga perspektivet om jämställdhet till jämlikhet i planeringen. I slutbetänkandet av Plan och bygglagskommittén fastställas att:

”fysiska miljön ska bidra till jämlika och jämställda livsvillkor, skapa förutsättningar för trygga och hälsosamma miljöer som är användbara och tillgängliga för olika befolkningsgrupper med skilda behov, oavsett kön, ålder, etnisk eller kulturell tillhörighet samt funktionsförmåga.” (SOU 2005:77 s. 367).

I grund och botten kan det tyckas vara en önskvärd utveckling att alla människors behov inkluderas i planeringen av det framtida samhället men frågan är hur vi går från teori till praktik. Vilka är t.ex. de olika behov vi måste uppmärksamma och tillvarata utifrån kön, klass och etnicitet och vilket avtryck ska dessa få i planeringens olika skalor? Nationellt, regionalt? I översiktsplanering och detaljplanering? Precis som Larsson och Jalakas (2008 s 59-60) påpekar finns betydande risker med ett sådant perspektiv. Tanken på att vi mot bakgrund av vår etniska tillhörighet eller kön skulle ha skilda behov riskerar att cementera de former av ojämlikhet och segregation som finns i samhället idag. Med uppdelningen av samhällets medborgare i olika enheter med skilda oföränderliga behov hamnar samhällsplaneringen lätt i en återvändsgränd och befäster tankebanor i form av ”vi-dom” istället för att skapa ett samhälle för alla. (ibid.)

Å andra sidan kan en motsatt strategi, dvs att man utgår från att man kan planera för alla utan att identifiera skilda behov, också vara problematisk. Risken är att man med ett sådant förhållningssätt planerar för en tänkt majoritets intressen vilket ofta sammanfaller med den vita manliga medelklassens intressen. (se Sanderkock 2000) Larsson och Jalakas (2008) menar på att vi istället för att stirra oss blinda på olika gruppers skilda behov borde vi studera vilka olika typer av erfarenheter som finns hos respektive grupp. De kritiserar planeringssektorn för att man i hög utsträckning fokuserat på att män och kvinnor skulle ha olika behov och därmed bidragit till att upprätthålla könsmaktordningen. Istället för behov som enligt Larsson för tankarna till något biologiskt och oföränderligt borde vi inom planeringssektorn utgå från begreppet erfarenhet och hur män och kvinnors erfarenhetsvärldar skiljer sig åt. Erfarenhet kan i motsats till behov beskrivas som föränderlig, erfarenhet bygger på tidigare upplevelser men förutsäger inte framtida upplevelser. Med utgångspunkt i Larssons resonemang kan man överföra diskussionen om män och kvinnors erfarenhetsvärldar och fråga sig vad det finns för erfarenheter kopplade till etnicitet och hur dessa erfarenhetsvärldar skulle kunna integreras i planeringen?

Planering med kulturella förtecken

Leonie Sandercock (2000) beskriver i en artikel hur planeringskonflikter kan uppstå när religiösa byggnader som moskéer och tempel ska hitta en plats i västerländska städer. Inte sällan hänvisas dessa då till stadens periferi, till industri- eller restområden. Avståndet mellan dessa områden och bostadsområden skapar otillgänglighet för församlingsmedlemmarna, inte minst för de medlemmar som är beroende av lokaltrafiken. Lokaliseringen förklaras ofta från planeringssidan av behovet av att förse de religiösa byggnaderna med stora parkeringsplatser och undvikandet av buller och ökad trafikintensitet i närheten av bostadsområden. Sandercock beskriver i ett exempel hur en buddistisk församling, istället för att bygga sitt tempel på anvisad plats väljer att köpa upp villor i ett bostadsområde. Villor vars garage byggs om till små tempel. Templet kan därigenom fylla den funktion de är tänkta att fylla, nämligen som samlingspunkt i det sociala vardagslivet tillgängliga och lokaliserade i församlingsmedlemmarnas bostadsområden. (2000 s.20) Sandercock menar att denna typ av planering kan förstås som ett uttryck för rädsla. Dels rädsla för ”den andre” hos de boende i närheten av ett planerat moskébygge, dels rädsla hos planerare för att konflikter mellan de boende och församlingsmedlemmar som skulle kunna dyka upp.

Hon menar vidare att om vi ska kunna planera för det multikulturella samhället måste vi också komma tillrätta med rädslan i samma landskap. Rädslan för ”den andre” utför ett ledmotiv för hur planeringshistorien gestaltat sig: rädsla för oordning, rädsla för arbetarklass, för kvinnor, för invandrare, för homosexuella. Lösningen har dels bestått i exkludering, hålla vissa människor och grupper borta från vissa platser, dels i moralisk reform, skapa ”goda” medborgare med hjälp av stadsplaneringens redskap. (Sandercock 2000)

Sandercocks teori om rädslan för ”den andre” som grundläggande för förståelsen och möjligheten att planera för det multikulturella samhället visar på betydelsen av att undersöka etnicitet i planeringen ur ett vidare perspektiv där även frågor om kulturella och psykologiska processer måste ingå.

Makten i planeringsrummet

Utöver den form av makt som kommer till uttryck i planeringsprocessen menar flera forskare att makten även utövas i planeringsrummet. Enligt Sandercock (2000) finns värderingar och normer från den dominerande kulturen inbäddade i det juridiska ramverket för planeringen. Ramverket kom till när samhället var betydligt mer homogent ifråga om kulturella skillnader än vad det är idag. Hon menar att det inte sällan finns en föreställning hos planerare att verksamheten de utövar är neutral, att den inte skulle producera några maktordningar. Hon kan emellertid peka på hur dagens planering rymmer ett antal outtalade antaganden och föreställningar: tex kärnfamiljen som det normala hushållet, föreställningar om det offentliga rummet som manligt och det privata som kvinnligt eller vilken form av rekreation man förväntar sig att medborgarna ska ägna sig åt (tex

cricket och fotboll). (2000 s 17)

De föreställningar som Sandercock pekar på kan beskrivas som en diskurs. Med diskurs menas i det här fallet att planeringen producerar en kunskap, i form av föreställningar, som får betydelse för vilken typ av landskap som skapas och hur dess funktioner relateras till medborgarnas sociala erfarenheter. Om det inom planeringssektorn finns föreställningar att parkerna framförallt utnyttjas för olika sportaktiviteter, men inte i lika stor utsträckning för sociala sammankomster, kan anta att det kommer skapas fler landskap som erbjuder sportaktiviteter än landskap som inbjuder till sociala sammankomster. Frågan är då bara i vilken mån vi faktiskt kan hitta skilda etniska erfarenheter i utnyttjandet av landskapet?

Etniska landskap?

Finns det fog för att prata om olika "etniska" landskap" eller på vilket sätt skiljer sig synen och bruket av landskapet åt mellan olika grupperingar? Landskapsforskaren Clare Rishbeth (2001) menar att relativt lite forskning har gjorts inom detta fält vilket skulle kunna förklaras med den politiska laddning som ligger i frågan. Samtidigt är det viktigt att undersöka huruvida det faktiskt finns skillnader. Risken är annars att vi i vår motvilja att förstå olikhet i landskapet fortsätter att planera för den dominerande kulturens intressen. Jag kommer här att referera till ett antal undersökningar som behandlar etniska gruppers användning och syn på olika landskap. I dessa undersökningar spelar etniska kategoriseringar som "blacks", "asian", "latinos" etc. en central roll. Eftersom dessa begrepp saknar svensk översättning eller motsvarighet har jag valt att använda mig av de engelska begrepp som författarna använder sig av i artiklarna.

Olika perspektiv och användning av landskapet

Inom miljöpsykologin finns forskning som inriktat sig på landskapspreferenser hos människor som migrerat. Dessa undersökningar har visat på hur preferenser till olika landskap kan kopplas till miljöer man flyttat ifrån. Framförallt tycks minnen och platser från barndomslandskap ha en stark inverkan på vad vi föredrar för landskap. Rishbeth pekar på att många etniska minoriteter i Storbritannien idag har växt upp i rurala landskap vilket ger upphov till nostalgi och minnen som väcks till liv när man vistas i motsvarande landskap det nya landet. (2001, s 353-354) Samtidigt är detta en erfarenhet som naturligtvis inte delas av alla etniska minoriteter. Många "black and asian minorities" kan uppleva en alienation till det rurala landskapet vilket Rishbeth förklarar med att deras erfarenhet och historia i huvudsak grundar sig i urbana landskap. (ibid.) I samma riktning pekar en holländsk studie som visar på att "immigranter" favoriserar det funktionella urbana landskapet med hög skötselnivå, medan "native dutch" föredrar det vilda, otuktade landskapet och i huvudsak rurala landskapet. (Buijs m.fl, 2009)

I en studie där man undersökte bruket av parker i Los Angeles hos olika etniska grupper (white, latinos, black och asians) fann man framförallt att "latinos" och "blacks" använde parken för sociala sammankomster i högre utsträckning än grupperna av "whites" och "asians". "Whites" tenderade att använda parken på ett individuellt sätt tex. för olika sportaktiviteter som promenader och jogging. De brukare som författaren identifierade som kineser besökte sällan parkerna. En av de intervjuade i studien förklarade detta med den kulturella synen på parken som ett i första hand estetiskt element med visuella kvalitéer och definitivt inte en plats för sportaktiviteter och picknick. (Rishbeth 2001 s. 356)

Just parkens betydelse för socialisering tycks vara ett vanligt motiv för många

grupper att besöka bostadsnära grönområden. Undersökningar från Storbritannien visar på hur man i Indien använder sig av parkerna för stora släkt-sammankomster vilket även blivit ett vanligt fenomen hos indier i Storbritannien (ibid).

Samtidigt som parken tycks erbjuda många möjligheter och variation för stadens olika invånare med skiftande bakgrund fanns det fenomen som upplevdes som ett hinder i bruket av parkerna. Rädsla för hundar återkommer i flera undersökningar som ett skäl till varför man inte besöker parken. En rädsla som hör samman med religiösa uppfattningar om hunden som "smutsigt djur" vilket man behöver renas ifrån efter kontakt. Rädsla för rasism var ytterliggare ett motiv för att undvika parkerna. (ibid)

Mot bakgrund av dessa undersökningar kan man dra slutsatsen att det finns skillnader i hur vi uppfattar och brukar landskapet. Skillnader som grundar sig i vår bakgrund, religiös tillhörighet eller andra kulturella aspekter. Hur ska vi hantera och förstå olika erfarenheter i planeringen? Och framförallt hur vi kan hantera dessa olikheter utan att cementera skillnader av etnicitet i samhället?

Symboliska och inkluderande landskap

Clare Rishbeth (2001) tar i sin artikel upp två olika tillämpningar på hur man kan svara på olika erfarenheter i offentliga miljöer. Förhållningssätt som jag valt att kalla *symboliska* respektive *inkluderande* landskap.

Symboliska landskap utgår från att olika bakgrunder och kulturer hos människor representeras i form av olika landskapstyper eller element. Dessa kan symbolisera ett annat land eller region och kan tjäna som påminnelse om att vi idag lever i ett multikulturellt samhälle. Problemet är att symbolerna ofta tenderar till att bli stereotypa och idealiserade. Rishbeth tar upp Chinatown som ett exempel, även om dessa stadsdelar inte är resultatet av en medveten strategi från planeringssidan. I Chinatown förstärks ofta kulturella artefakter och symboler på ett sätt som de vanligtvis inte görs i sina "hemmamiljöer". Det är som Rishbeth beskriver, sällan vi i Kina ser telefonkiosker med stilelement hämtade från pagoder eller tempelbyggnader. (2001 s. 357) Människor i exil eller diaspora förstärker inte sällan symboler från ursprungslandet. Förstärkningen av dessa symboler är ofta ett medvetet agerande för att möjliggöra att det egna arvet kan leva vidare i nästa generation. Symbolerna skapar en känsla av tillhörighet och av att vara hemma i den nya miljön samtidigt som de kan verka exkluderande för andra grupper i samhället. (jmf Klein 1997) Rishbeth beskriver hur några äldre brittiska invånare upplevde en känsla av att inte vara representerade i en ny parkanläggning i centrala Birmingham. Vad de äldre besökarna reagerade mot var just den symboliska användningen av mosaik, arkader etc, element som associerades med andra kulturer. Designen signalerade att parken inte var avsedda för dem, enligt dessa besökare. (2001 s.359)

Symbolerna kan förstås som en diskurs som tar plats i landskap genom att framställa vissa platser såsom "kinesiska", "arabiska" eller "svenska". Diskursen får betydelse för hur vi upplever platsen men även vilka aktiviteter som kan äga

rum. Symbolerna låter representera området på ett förenklat sätt när det i själva verket rymmer en komplex realitet.

Inkluderande landskap fokuserar på att landskap och landskapselement från olika delar av världen överlappar varandra och därför är mer öppna för tolkningar än de symboliska. Som exempel kan nämnas att landsbygdsmiljöer på samma breddgrader kan ha liknande karaktär eller bruket av exotiska växter som i Storbritannien har en lång historia. Rishbeth menar att dessa överlappningar kan utgöra skärningspunkter där människor med skiftande bakgrund kan mötas. I grunden för ett inkluderande perspektiv ligger uppfattningen att användningen av landskapet skiljer sig åt mellan olika grupperingar men att vi kan svara på dessa erfarenheter utan att exkludera. Rishbeth tar kolonilottsområden som ett exempel på hur olikhet kan komma till uttryck utan att någon grupp exkluderas. (2001 s. 360-362) Styrkan med detta perspektiv är naturligtvis att det inte skapas specifika platser för specifika grupper eller stöter bort människor genom värdeladdade symboler.

Kulturanalytiskt perspektiv

Rishbeths beskrivning av de inkluderande landskapen ställer viktiga frågor om vilka kompetenser som krävs för att förstå hur dessa landskap skapas och upprätthålls. De inkluderande landskapen tycks kräva nya perspektiv för hur olika funktioner och verksamheter kan samexistera. Leonie Sandercock (2000) påpekar att vår rädsla ”för den andre” fått och får en stor betydelse för hur vi planerar i det offentliga rummet. En rädsla som till stor del upprätthåller segregation och utanförskap. Utmaning för framtiden ligger i hur man inom planeringen kan komma till rätta med problemet av rädsla ”för den andre” i staden. Hon menar vidare att vi behöver ett vidare angreppssätt som involverar andra perspektiv än vad planeringen traditionellt sett ägnat sig åt:

“Planners need to learn about culture: what it is and what shapes and maintains it, how and why it changes, and how one’s own culture affects one’s ability to understand that of others. “ (Sandercock 2000, s 28).

I nästa kapitel kommer jag att undersöka ett av dessa landskap som Rishbeth benämner som inkluderande, nämligen odlingslotten, utifrån ett kulturanalytiskt perspektiv. Det kulturanalytiska perspektivet innebär att jag vill undersöka hur de koder, föreställningar och värden som människor delar kommer till uttryck på odlingslotten och hur dessa aktualiseras och förhandlas i mötet med andra människor och grupperingar (Ehn & Löfgren 2006) Inom den kulturanalytiska traditionen finns ett antal angreppssätt för hur vi kan närma oss och studera dessa möten. Ett av de vanligaste är att gå ut och vistas i de landskap som vi vill studera för att se vad människor egentligen gör i olika situationer och hur olika former av görande skapar betydelser och meningar inom landskapet. (Frykman&Gilje 2003)

Stadens odlingslandskap

För drygt 100 år sedan anlades de första kolonilotterna vid Pildammarna i Malmö och Citadellet i Landskrona. Uppkomsten av stadsnära odlingar skedde mer eller mindre samtidigt runt om i västvärlden och var ett resultat av den industrialisering och urbanisering som Europa genomgick. Officiellt var kolonilotterna ett sätt att ge tillbaka de odlingsmöjligheter som frångits arbetarbefolkningen genom urbaniseringsvågen. (Bergquist 2003)

Odlingslotten kan idag betraktas som ett ekonomiskt alternativ till kolonilotten. Kolonilotten genomgick i slutet av 1980 talet en kraftig prisstegring vilket innebar att allt färre hade möjlighet att hålla sig med kolonilottens stuga och trädgård. Odlingslotten som generellt saknar hus gav möjlighet för många att ägna sig åt odling i staden även om man saknade de ekonomiska medlen. (Bergquist 2003)

Odlingslotten består av en begränsad markyta, omkring 100 kvm, avsedd för odling av grönsaker, blommor och frukter. En del odlingslotter kan ha enklare redskapsbodar som kringgärdas av strikta byggnadsrestriktioner. Enligt Malmö stad får man t.ex. inte bygga tak eller ha vindskydd som består av fler än två väggar. Odlingslotterna är liksom kolonilotterna uppdelade i enskilda privata enheter. De privata lotterna ingår i det större gemensamma området som ofta drivs i kommunal regi. (Malmö stads hemsida 2011 [online])

Odlings- och kolonilotter finns i hela världen. I Usa finns många sk. community gardens som har en mer kollektivistisk prägel än de individuellt präglade odlingslotterna i Sverige. I Tyskland har det på senare tid uppkommit flera odlingsrörelser som både syftar till matproduktion och att skapa mötesplatser mellan olika kulturer. (se Müller 2007) Som företeelse är odling och brukandet av jorden en aktivitet som förenar snarare än skiljer olika kulturer åt. Många människor från vitt skilda delar av världen har en koppling till odling. För människor som flytt eller flyttat till Sverige kommer dessa erfarenheter ofta från odling av små jordtytor i stadens absoluta närhet. Odlingar som har varit och är en del av den lokala försörjningsstrategin. (Becker & Klein 2003)

Odling i stadens mellanrum

Odlings- och kolonilotter har varken historiskt eller i nutid haft en särskilt stabil juridisk grund att stå på. Odlingarna har ständigt varit föremål för förflyttningar i takt med att staden vuxit. De har lokalisrats i stadens gränsområden och mellanrum där man av olika anledningar inte kunnat förlägga någon annan verksamhet. (Saltzman 2009 s. 51) Istället för att låta området stå obebyggt har odlingslotter varit en möjlighet att fylla dessa hålrum i stadens struktur. Odlingarnas lokaliseringen i stadens mellanrum är intressant inte minst eftersom dessa rumsligheter fått allt större uppmärksamhet inom flera forskningsfält. Etnologen Katarina Saltzman beskriver mellanrummens särställning i stadens organisering:

”Paradoxalt nog uppfattas mellanrummen ofta som på en och samma gång innehållslösa och laddade med betydelser. Denna dubbelnatur verkar i sig bidra till att det idag finns ett ökande intresse för platser av detta slag. Inom konsten men också i stadsbyggnadssammanhang framhålls allt oftare mellanrummen som platser med potential för kreativitet, gränsöverskridanden och nyskapande” (2009 s 14).

Områdenas flexibiliteten kan betraktas som odlingslottens styrka och svaghet. Å ena sidan har man aldrig kunnat vara säker på att odlingarna kommer att finnas kvar. I Malmö tillämpar man t.ex. ett arrende på 1 år med en månads-uppsägningstid vilket innebär att områdena skulle kunna rivas med mycket kort varsel för att ge plats för exploateringar. (E-brev 2011-04-15, Eva Britt Larsson, Malmö stad) Å andra sidan finns det i allmänhet i svenska städer och i synnerhet Malmö, ett stort antal andra mellanrum i staden där odlingsverksamheten skulle kunna ta plats.

Flexibiliteten har inte bara inneburit att odlingar kunnat fylla stadens mer eller mindre tillfälliga mellanrum utan även bidragit till att överbrygga barriärer mellan olika stadsdelar och verksamheter i staden. Inte sällan angränsar odlingslottsområden till motorvägar, järnvägar och industriområden men även olika stadsdelar och bostadstypologier. Odlingslotten skulle kunna förstås som ett slags potentiellt gränssnitt där olika verksamheter och erfarenheter hos människor som bebor angränsande områden kan mötas och utbyta erfarenheter.

”Svenska, turkiska och kinesiska odlingar?”

Vilken betydelse har då de etniska och kulturella erfarenheterna på odlingslottsområdet? Och hur kommer dessa till uttryck? Etnologen Barbro Klein och Karin Becker (2003) har i fältarbete på ett odlingslottsområde utanför Stockholm följt upp hur odlingarnas stil och uttryck förändrats från tidigt 1990-tal till 2000-talet. De konstaterar att en hel del har förändrats under dessa 10 år men mycket är sig likt. Mångkulturalitet var varken ett positivt eller särskilt etablerat begrepp på det tidiga 90-talet och många ”svenska” odlare som Klein intervjuade drömde sig tillbaka till ett enhetligt odlingsområde av traditionell karaktär. De kulturella eller etniska mönster i odlingarna som hon tyckte sig se under hennes första besök kunde alltjämt urskiljas 10 år senare. Medveten om förenklingen beskriver de dessa mönster som ”den svenska”, ”den turkiska” och ”den kinesiska” odlingsmönstret. (Becker & Klein 2003 s. 160)

”Det svenska” odlingsmönstret byggde på ordning och prydlighet. Staketen var raka och välgjorda, gångarna raka, välansade och krattade. Odlarna lade stor vikt på ekologiska frågor, höll sig med kompost och hade svårt att acceptera andra medlemmars bruk av handelsgödsel och pesticider (Becker & Klein 2003 s. 161-163).

En annan typ av odling konstruerades av de ”svenska” odlarna såsom ”turkiska”. De ”turkiska” odlingarna förenklades grovt, hit hörde alla lotter som

odlades av personer från Mellanöstern och västra Asien. På dessa lotter odlades uteslutande grönsaker och inga blommor vilket inte minst de svenska odlarna förundrades över. För dessa odlare tycktes det vara självklart att odlingslotten först och främst var en åker och att blommor i huvudsak planteras i anslutning till bostadshuset. Ur en aspekt skilde sig användningen av lotten från de övriga. Odlingslotten användes ofta som social samlingsplats. Söndagarna kunde det vara fullt av folk på ”de turkiska” odlingarna, med grillning, lek och stoj. En tradition som många ”svenska” odlare som ville ha det lugnt och skönt ute på täppan inte sällan kunde irritera sig på. (Becker & Klein 2003 s. 164-166)

Till skillnad från ”de turkiska odlingarna” användes de ”kinesiska” odlingarna väldigt sällan för sociala syften, vilket även avspeglade sig i odlingsmönstret som var synnerligen effektivt utformat. Flera ”svenska” odlare ansåg att ”Kineserna intresserar sig bara för mat” samtidigt som många kunde imponeras av skördarna som ”kineserna” kunde bärga. Förutsättningen för dessa skördar var dock det frikostiga bruket av handelsgödsel och bekämpningsmedel. Tekniker som de ”svenska” odlarna ansåg inte hörde hemma på ett odlingslottsområde (Becker & Klein 2003 s. 169-170).

Odlingslotten som framträdelserum

Kleins fältarbete rymmer en del brister, framförallt baseras hennes typologi enbart på intervjuer med ”svenska” odlare. Hur de ”turkiska” eller ”kinesiska” odlarna uppfattar det ”svenska” odlingsmönstret får vi aldrig veta. Hennes fältarbete fungerar ändå som en intressant utgångspunkt för hur människor med skiftande bakgrund väljer att gestalta olika erfarenheter och traditioner. Odlingslotten kan betraktas som en social arena där olika etniska erfarenheter och traditioner kommer till uttryck och interagerar. För att undersöka interaktionen och samspelet på odlingslotten har jag använt mig av filosofen Hannah Arendts teori om *framträdelserum* (1988). Arendt menar att ett framträdelserum uppstår så snart människor interagerar i ord och handling. Framträdelserum kan beskrivas som en sorts tillfälliga mötesplatser som potentiellt sett finns i varje ansamling av människor. På dessa mötesplatser kan individuella berättelser framträda och sammanfogas till en gemensam tolkning av hur det verkligen förhåller sig på tex en plats. Man kan säga att framträdelserummet aktualiserar och formar olika maktrelationer. (Arendt 1988 s. 271-272) Enligt min tolkning av Arendts teori blir deltagarnas tal och handlingar redskap i den pågående förhandling om hur det bör vara i landskapet. Vilka uttryck och beteenden som anses godtagbara och vilka som bör tillrättavisas.

Kleins fältarbete, tillsammans med mina egna observationer i ett odlingslottsområde utanför Malmö, utgör det huvudsakliga materialet till denna diskussion.

Gemenskap och gränser

Vardagen i ett odlingslottsområde präglas av såväl gemenskap som av distansering. Becker och Klein beskriver hur odlarna varje år anordnade en stor fest där man bjöd på en jättelik gryta bestående av grönsaker från de olika lotterna. För odlarna själva var symboliken i denna gryta tydlig. De ansåg sig vara inbegripna i ett gemensamt kulturbygge. En av dem beskrev odlingslotterna som ett: ”botaniskt FN” (2003 s 159). Icke desto mindre spelade gränser en betydelsefull roll i hur de olika delarna på odlingsområdet konstruerades utifrån olika etniska tillhörigheter. Klein beskriver hur den norra delen var ”solitt nordisk” medan den södra var ”etniskt diversifierat”. Dessa olika mer eller mindre mentala gränser symboliserades med hjälp av flaggor och markerade territorialitet på odlingsområdet. (ibid.)

Odlingslotten kan förstås som delen, placerad i en helhet, odlingsområdet. Här samsas den privata matproduktionen med gemensamma åtaganden inom området. På mitt eget område är lotterna avgränsade från varandra genom staket och täta häckar. Samtidigt finns det utrymmen som vi som ”hyresgäster” förväntas sköta gemensamt. Gångarna mellan lotterna ska rensas från ogräs med jämna mellanrum. De som inte skötte detta outtalade åtagande fick ganska snart höra syrliga kommentarer från grannarna eller, vilket vad vanligare, att någon annan berättade vad de andra grannarna tyckte om den frodiga mattan av kirskaål utanför staketet. (Fältanteckningar, deltagande observation, 2011-04-14) Men det var även uppenbart att grannarnas blickar och tyckanden inte

Odlingsbäddar på odlingslott, avgränsade med högställda betongstenar.
(Foto: Jens Bengtsson 2011-05-06)

stannande vid de gemensamma utrymmena. Odlingslotter med alltför mycket ogräs och igenväxta odlingsbäddar eller t.o.m. vad man odlade på lotten kunde kommenteras och förklaras med odlarnas etniska tillhörighet.

Odlingslott med enkel gång till redskapslådan.
(Foto: Jens Bengtsson
2011-05-06)

Vid ett tillfälle tog en man med irakisk bakgrund över en odlingslott som var fylld av olika sorters buskrosor. Den nya hyresgästen grävde upp allt eftersom han ville odla grönsaker. Flera odlare kunde berätta hur ömt den förre odlaren hade vårdat sina rosor. Nu var allt borta. En av dem konstaterade: - Ja de bryr ju sig inte om blommor dom där.
(Fältanteckningar, deltagande observation Sommar 2010)

I likhet med Kleins iakttagelser tycktes materialiteten på odlingslotten vara etniskt laddad. Vad man odlade och vad man inte odlade fick etniska dimensioner som värderades och jämfördes med ens egna erfarenheter. Etniska erfarenheter synliggjordes på odlingslotten med hjälp av växter och plantor men även i form av andra materiella symboler.

Bland potatis och thaibasilika

Variationen på odlingarna är stor, både dess planlösning till vilka plantor man odlar på sin lott. Några består bara av en enkel spikrak gång som leder fram till redskapslådan. Andra har lekt med snirkliga gångar som kantas av planteringar av bärbuskar och grönsaker. På en annan odlingslotten har någon avgränsat odlingsbäddarna med uppräta betongstenar. De påminner ganska mycket om morisk arkitektur mitt bland all mynta och squash. Det tycks inte finnas någon enhetlig typologi av odlingslotter. Man blandar friskt från olika stilelement och plantor från världens alla hörn. Asiatiska bladgrönsaker växer sida vid sida med tulpaner, squash och morötter.

(Fältanteckningar, deltagande observation 2011-05-03)

Under mina observationer på odlingslotten var det tydligt vilken betydelse materialiteten spelade för hur man valde att uttrycka erfarenheter och kulturell tillhörighet. Materialitet i form av växtmaterial, konstruktioner, inhägnader, flaggor och vimplar kan förstås som en del i denna process. Materialiteten kan uttrycka saker om oss själva eller den grupp vi anser oss tillhöra men kan även ha betydelse för interaktionen mellan människor. Sociologen Bruno Latour (1998) menar på att materialiteten har en betydelse för hur sociala relationer etableras i dagens samhälle. Materialitetens betydelse ligger i dess förmåga att manifesteras och upprätthålla sociala relationer istället för att dessa ständigt måste omför-

Asiatiska bladgrönsaker
blandade med tulpaner
och pioner.
(Foto: Jens Bengtsson
2011-05-06)

handlas mellan samhällets människor. Genom det materiella konsoliderar vi våra sociala relationer. Man kan lätt få intrycket av att materialiteten bidrar till att cementera våra sociala relationer, såväl önskvärda som mindre önskvärda. Så är dock inte fallet enligt Latour, snarare bör vi betrakta såväl människor som materialitet som delar i ett nätverk som både kan påverka och låta sig påverkas. Ting och föremål kan uttrycka tillhörighet men kan även användas till att förändra bilden av samma tillhörighet. (ibid.) Vi skulle kunna säga att även det materiella ingår i ett situationellt framträdelserum (Arendt 1988 s 271). Utöver handlingar och tal kan erfarenheter uttryckta i växter och andra föremål vara en del i en pågående förhandling om landskapet och formandet av en gemensam erfarenhetsvärld.

Materialitet i form av speciella växter eller särpräglade symboler kan med andra ord bidra till att cementera sociala relationer av innanförskap och utanförskap. Samtidigt kan samma materialitet användas till att knyta nya former av gemenskap och tillhörighet:

Omar hojtar till från andra sidan staketet. I handen håller han en vacker bukett av thaibasilika och mynta inslaget i något som ser ut som en videobandsremsa. Jag tackar och tar emot och frågar om han inte vill ha något från min skörd. Han skrattar och skakar på huvudet. Dill då? försöker jag igen. Nej då det är bra så, säger han.
(Fältanteckningar, deltagande observation Sommar 2010)

På odlingslotten är det ganska vanligt att man får både växtplantor och skörd över. Det kan handla om att man sått lite för många frön och plötsligt står med trettio tomatplantor istället för tio. Plantor som man inte har plats för men som odlingsgrannarna kan ha glädje av. Växter som thaibasilika och mynta kan utifrån det här exemplet tolkas som materialiteter vilka bidrar till att överbrygga olika etniska erfarenheter. De är växter som vanligtvis förknippas med andra delar av världen än svenska förhållanden. Utbytet av växter kan förstås som ett första frö till att skapa en gemensam erfarenhetsvärld där materialitet i form av såväl potatis som thaibasilika bidrar till att upprätthålla nya sociala relationer.

Stulna jordgubbar

På odlingslotten samsas ett stort antal människor på en relativt begränsad yta. Människor med helt olika bakgrunder och erfarenheter. Frånvaron av hus och plank gör att man ständigt kan se vad odlingsgrannarna har för sig. Om de sått än, om de använder sig av handelsgödsel etc. Utifrån min egen horisont var det slående hur stor del av tiden på odlingen man ägnar åt att skvallra om vad andra har för sig. Närheten till grannarna och det gemensamma intresset av att odla inbjuder till spontana samtal kring allt från vad man ska odla i år till om mördarsniglarna kommit än. Ofta återkom odlarnas etnicitet som ett samtalssämne, vilket ibland kunde leda till ganska obehagliga diskussioner:

Strax innan jag ska gå hem möts jag av Bernt. Han är upprörd. Någon har hoppat över staketet till hans odlingslott och tagit alla jordgubbar. Han insisterar på att jag ska följa med ner så att han får visa hur det gått till. Ja de e de där "mousslimerna" säger han sen. Jag hejdar mig en kort stund innan jag förstår vad han menar. Muslimerna. Hur vet du det, frågar jag sen. Det vet jag bara, jag kom på dom en gång, säger Bernt.
(Fältanteckningar, deltagande observation, Sommar 2010)

Hur ska man förstå dessa fördomar? Man kan i likhet med Sandercock se dem som ett uttryck för rädsla. Men man kan även betrakta berättandet om de stulna jordgubbarna som ett sätt att etablera en historia om hur det verkligen förhåller sig på platsen, vilka människor som tillhör "vi" och vilka som tillhör "de andra". Under mina besök på odlingslotten var det påfallande ofta som samtalen förr eller senare ledde in till en diskussion om odlarnas etnicitet och hur kultur och ursprung kunde förklara olika beteenden. Åsikterna riktades i första hand till mig i egenskap av odlare på samma område men även i egenskap av "svensk" som kunde legitimera en viss bild av verkligheten. Bernts historia kan betraktas som ett individuell berättelse i ett framträdelserum om hur vi faktiskt bör förstå detta landskap, vilka etniska relationer som ska gälla.

Som jag varit inne på tidigare kan även andra handlingar förstås som delar i odlingslottens framträdelserum. Odlingens materialitet och hur etniska erfarenheter kommer till uttryck i stilelement och växtmaterial kan ingå i den gemensamma förhandlingen om vad som får ta plats i detta landskap.

Till skillnad från Rishbeths symboliska landskap skapar närheten och blandningen av olika erfarenheter och uttryck många potentiella mötesplatser på odlingslotten. Materialiteten, handlingar och berättelser om vad som sker och pågår på odlingslotten är en del av etablerandet av en viss tolkning på landskapet men de möjliggör även ett möte av olika etniska erfarenheter och uttryck. Ett möte som i det här fallet kan exemplifieras av utbytet av växtmaterial eller blandningar av stilelement på de olika odlingslotterna. I denna process skapas nya tillhörigheter och erfarenhetsvärldar. Odlingens lotten blir i den meningen ett slags inkluderande landskap där flera olika erfarenheter samexisterar och förhandlas kontinuerligt.

Avslutande diskussion

Utgångspunkten för den här uppsatsen har varit att landskap och etnicitet är företeelser som vi genom våra dagliga handlingar skapar. Vad som ryms i landskapet definieras på planerarnas ritbord men även genom det liv och interaktioner som äger rum på plats. Etnicitet skapas genom olika diskurser i medier och forskningsfält, i våra föreställningar men även genom vardagslivets samtal. Man kan betrakta konstruktionen av dessa begrepp och företeelser som två sammanflätade processer eller nivåer. En slags ”tankeordningsnivå” och en ”interaktionsnivå” (Högdahl 2003 s. 48). Fördelen med ett sådant tvåfaldigt perspektiv är att man därigenom kan undersöka hur förändringar äger rum. Hur händelser och berättelser på interaktionsnivå påverkar vår förståelse av landskapet på en tankeordningsnivå.

I den här uppsatsen har jag undersökt hur olika etniska erfarenheter i materialiteten, tal och handlingar kommer till uttryck och skapar en gemensam och ny förståelse om landskapet. Jag har beskrivit hur odlingslotten kan förstås som ett möjligt framträdelserum, där gemensamma tolkningar kan sammanfogas och skapa nya erfarenhetsvärldar. Jag har dock inte fördjupat mig i hur dessa processer på en interaktionsnivå påverkar våra tankeordningar, dvs hur interaktionen på odlingslotten förändrar odlarnas förståelse av vad detta landskap ska innehålla. För att besvara den frågan hade det behövts ett kompletterande material av intervjuer.

Det sätt på vilket jag använt mig av begreppet etnicitet i uppsatsen kan tolkas som ett sätt att bekräfta begreppet som en betydelsebärande kategori. Om det finns urskiljbara etniska skillnader har jag inte fördjupat mig i. Jag har snarare antagit det i syfte att använda etnicitet som ett analytiskt begrepp. Att etnicitet är ett problematiskt begrepp blev inte minst påtagligt under mitt fältarbete på odlingslotten. Hur skulle jag kunna sätta in alla dessa uttryck och gestaltningar i ”etniska fack”? Det visade sig vara närmast omöjligt att göra. Ofta fick jag nöja mig med att konstatera att det fanns en mångfald av uttryck som härstammade från världens alla hörn.

I inledningen av uppsatsen frågar jag hur etniska och kulturella erfarenheter påverkar användningen och synen på olika landskap. Undersökningar som jag refererar till antyder att det finns skillnader mellan etniska grupper. Aktiviteterna vi ägnar oss åt i stadens parker skiljer sig åt mellan olika etniska grupper enligt dessa undersökningar. Andra studier har visat på att vårt kulturella bagage påverkar våra landskapspreferenser. Om vi föredrar funktionella landskap med plats för aktiviteter eller det vilda landskapet långt utanför stan. Frågan är vilken betydelse dessa undersökningar bör tillmätas i utformningen av våra landskap? Jag tror att dessa undersökningar är viktiga men inte som faktiska verktyg eller ”checklista” i planeringen av landskapet. Jag tror snarare att de är viktiga som en förståelse för den komplexitet som landskapet rymmer.

I Leonie Sanderkocks (2000) artikeln om planeringen av religiösa byggnader är det tydligt hur de etniska och religiösa erfarenheterna hos församlingsmedlemmarna går stick i stäv med planeringens perspektiv. Dessa erfarenheter av att

tempelbyggnaden är en viktig del av det sociala vardagslivet, lokaliserad i bostadens närhet låter sig inte inlämmas i planeringens sektorstänkande. Sanderkock pekar på att planeringen måste öppna upp för andra (kulturella) kompetenser för att kunna hantera och förstå olikheter i staden. Det är i ljuset av Sanderkocks diskussion som jag undersökt odlingslotten ur ett kulturanalytiskt perspektiv.

Landskapet och dess kulturella dimension har varit ett genomgående ledmotiv i uppsatsen. Ett ledmotiv som tjänat till att fördjupa diskussionen om etnicitetens betydelse i landskapet. Det kulturanalytiska perspektivet har gett mig intressanta infallsvinklar inte minst i min roll som landskapsarkitekt(student). Samtidigt kan man ställa sig frågan om det kulturanalytiska perspektivet verkligen ska ingå i landskapsarkitektens verktygslåda? Kanske är det så att förståelsen om hur människors föreställningar, normer och värden skapas och upprätthålls är en kompetens landskapsarkitekten bör lämna till andra yrkeskategorier, till etnologer och antropologer? Jag tror inte det. Jag tror att förståelsen av dessa kulturella processer är minst lika viktig för landskapsplaneringen som kunskapen om växternas ståndortskrav eller torgets överbyggnad. Ett landskap består som bekant inte bara av naturliga processer utan även av mänskliga och kulturella:

”‘Landscape means an area’, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors”. (Europeiska landskapskonventionen (2000) [online])

Källor och litteraturförteckning

Otryckta källor

E-brev till Eva Britt Larsson, Fastighetskontoret Malmö Stad, 2011-04-15.

Deltagnade observationer insamlade i fältarbete i Malmö 2010-2011, se bilaga 1

Elektroniska källor

Malmö stads hemsida (2011), [online] <http://www.malmo.se/Medborgare/>

Idrott--fritid/Natur--friluftsliv/Kolonier/Odlingslotter.html [2011-05-06]

NE Nationalencyklopedien (2011), uppslagsord landskap, [online] <http://www.ne.se/landskap/1062440> [2011-05-09]

NE Nationalencyklopedien (2011), uppslagsord neolitikum, [online] <http://www.ne.se/neolitikum> [2011-05-09]

Europeiska landskapskonventionen (2000), <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm> [2011-05-16]

SCB Statistiska centralbyrån (2011), [online] http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____26040.aspx [2011-05-17]

SFS Svensk författningssamling 2011:900, [online] <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2010:900> [2011-05-16]

Tryckta källor

Andersson, Roger (2007), *Segregationens dynamik och planeringens möjligheter : en studie av bostadsmarknad och flyttningar i Malmöregionen*. Malmö : Stadskontoret, Malmö stad

Arendt, Hannah (1998), *Människans villkor*. Göteborg: Daidalos.

Becker, Karin & Klein, Barbro (2003), Med svenska ögon – ett mångkulturellt odlingsområde 1990 och 2000. I: Christina Westergren (red.), *Stadens odlare*. Stockholm: Nordiska museets förlag, s. 151-181.

Bergquist, Magnus (2003), Gränslandet – kolonirörelsen som idé och praktik. I: Christina Westergren (red.), *Stadens odlare*. Stockholm: Nordiska museets förlag, s. 82-122.

Buijs, Arjen E., Elands, Birgit H.M., Langers, Fransje (2009), No wilderness for immigrants: Cultural differences in images of nature and landscape preferences. *Landscape and Urban Planning* 91, s. 113-123.

De los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005), *Intersektionalitet*. Malmö: Liber.

Ehn, Billy & Klein, Barbro (1999), *Från erfarenhet till text – Om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlsson.

Ehn, Billy & Löfgren Orvar (2001), *Kulturanalyser*. Malmö: Gleerups.

Frykman, Jonas & Gilje, Nils (2003), Being there. I: Jonas Frykman & Nils Gilje (red.), *Being there – new perspectives on phenomenology and the analysis of culture*. Lund: Nordic Academic Press, s. 7-52.

- Friberg, Tora, Listerborn, Carina, Andersson, Birgitta, Scholten, Christina (red.) (2005), *Speglingar av rum – Om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Symposion
- Högdahl, Elisabeth (2003), *Göra gata - Om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden*. Hedemora: Gidlunds
- Johansson, Rune (1999), *Gemenskapens grunder – Etnicitet som konstruktion och process*. I: Erik Olsson (red.), *Etnicitetens gränser och mångfald*. Stockholm: Carlsson, s. 79-122.
- Klein, Barbro (1997), Tillhörighet och utanförskap – om kulturarvspolitik och folklivsforskning i en multietnisk värld. *RIG*. Vol 80, Nr 1-2, s. 15-32.
- Larsson, Anita & Jalakas, Anne (2008), *Jämställdhet nästa! - Samhällsplanering ur ett genusperspektiv*. Stockholm: SNS Förlag.
- Listerborn, Carina (2007), *Kroppen som situation : om kön, makt och rum*. Lund : Lunds universitet, Inst. f. kulturgeografi och ekonomisk geografi.
- Latour, Bruno (1998), *Artefaktens återkomst*. Stockholm: Neverius&Santerus.
- Molina, Irene (1997), *Stadens rasifiering : etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Uppsala : Univ. : Dept. of Social and Economic Geography
- Müller, Christa (2007), Intercultural gardens. Urban places for subsistence production and diversity. *German Journal of Urban Studies*. Vol.46, No 1.
- Pripp, Oscar (1999), Reflektion och etik. I: Lars Kaijser & Magnus Öhlander (red.), *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Rishbeth, Clare (2001), Ethnic minority groups and the design of public open space: an inclusive landscape? *Landscape Research*. Vol. 26, No. 4, s. 351-366.
- Saltzman, Katarina (red.) (2001), *Inget landskap är en ö – Dialektik och praktik i öländska landskap*. Lund: Nordic Academic Press.
- Saltzman, Katarina (2010), *Mellanrummens möjligheter: Studier av föränderliga landskap*. Stockholm: Makadam.
- Sandercock, Leonie (2000), When strangers become neighbours: Managing cities of difference. *Planning theory & practice*. Vol 1, No 1, s 13-30.
- Sibley, David (1998), *Geographies of exclusion*. London: Routledge.
- SOU 2004:48, *Kategorisering och integration – om föreställda identiteter i politik, forskning, media och vardag*. Rapport från Integrationspolitiska maktutredningen. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2005:77, *Får jag lov? - Om planering och byggande* Del 1. Slutbetänkande från PBL kommittén. Stockholm: Fritzes.
- Winther Jörgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000), *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Öhlander Magnus (1999a), Utgångspunkter. I: Lars Kaijser & Magnus Öhlander (red.), *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Öhlander Magnus (1999b), Deltagande observation. I: Lars Kaijser & Magnus Öhlander (red.), *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1

Loggbok över besök i odlingslottsområde

Datum	Datainsamling	Omfattning	Tidpunkt för renskrivning samt omfattning
Sommar 2010	Deltag. Observation		Maj 2011, 2 sidor
2011-04-14	Deltag. Observation	12.00-15.00	April 2011, 2 sidor
2011-05-01	Deltag. Observation	11.00-14.00	Maj 2011, 3 sidor
2011-05-03	Deltag. Observation	18.00-20.00	Maj 2011, 2 sidor